

Ömer Seyfettin'in Hikâyelerine İktisadi Bir Yaklaşım

Mustafa Türkmenoğlu* & Sevgül Türkmenoğlu**

Öz

İktisat bilimi diğer sosyal bilimlerle olduğu gibi edebiyat ile de ilişki içindedir. İktisadın edebiyatla ilişkisini edebi eserleri inceleyerek görebiliriz. Bu çalışmada da iktisadın edebiyatla olan ilişkisi Ömer Seyfettin'in hikâyeleri üzerinden ortaya konulmuştur. Ömer Seyfettin, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir ve memleket meselelerine duyarlıdır. Çalışmada yazarın 1914-1919 yılları arasında yazdığı *Makul Bir Dönüş*, *Kazın Ayağı*, *Niçin Zengin Olmamış* ve *Boykotaj Düşmanı* adlı hikâyeleri incelenmiştir. Hikâyelerin yazıldığı dönem Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girdiği yıllardır. Bahsedilen dönemde kaotik bir ortam ve devletin savaşı finanse etmek için başvurduğu bir takım iktisadi uygulamalar söz konusudur. Belirtilen zaman aralığında iktisadi uygulamaların ortaya çıkardığı değişimlerin toplumda nasıl yer bulduğu ve toplumu nasıl etkilediği hikâyelerde tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İktisat, Edebiyat, Ömer Seyfettin.

An Economic Approach to Ömer Seyfettin's Stories

Abstract

Economics and literature, as well as other social sciences, are intertwined. Examining literary works allows one to see the relationship between economics and literature. Through the stories of Ömer Seyfettin, the relationship between economics and literature was revealed in this research. Ömer Seyfettin is a well-known Turkish author who was concerned well about domestic affairs. The stories examined were *Makul Bir Dönüş*, *Kazın Ayağı*, *Niçin Zengin Olmamış*, and *Boykotaj Düşmanı*, which were published by the author between 1914 and 1919. The years in which the stories were published coincided with the years that the Ottomans entered the First World War. During the time period mentioned, there was a volatile environment and the government used some economic policies to finance the war. In the stories, it was evaluated how developments had found their places in society and how economic practices had affected the society over time.

Key Words: Economics, Literature, Ömer Seyfettin.

*Araş. Gör. | Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü mustafaturkmenoglu@yyu.edu.tr | ORCID:0000-0001-8556-6959 | DOI: 10.36484/liberal.925321

**Doç. Dr. | Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü se_cabaz@hotmail.com | ORCID: 0000-0002-1704-8014 | DOI: 10.36484/liberal.925321

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 102, Bahar 2021, ss. 197-214.

Gönderim Tarihi: 21 Nisan 2021 | Kabul Tarihi: 14 Haziran 2021

Giriş

İktisat bilimi, kıt kaynakların ve sınırsız ihtiyaçların etkin kullanımı, üretim, tüketim, gelir, enflasyon, işsizlik, cari açık, borçlanma gibi konuları analiz eder. İktisat bu analizleri yaparken nerede ve hangi yüzyılda olursa olsun merkezine insan ögesini koyar. Bu sebeple de iktisat, insanın içinde yer bulduğu sosyal bilimlerin birçok alanı ile ilişki kurmaktadır. İktisadın ilişkili olduğu alanları psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, tarih ve hukuk olarak ifade edebiliriz. Bu alanların dışında iktisadın ilişkili olduğu diğer bir alan ise edebiyattır. Bu ilişkiyi edebi eserleri incelerken görebilmekteyiz. Bir roman, hikâye ya da şiir yazılırken şüphesiz dönemin ekonomik şartlarından, iktisadi durumundan etkilenilmiştir. Bir kurgu eserde nasıl ki sosyolojik ve siyasi anlamda bir değişim ve dönüşüm takip edilebiliyorsa iktisadi yönden de bu değişim ve dönüşümü, bunun toplumsal yapıya nasıl yansıdığını görmek mümkündür. Hatta kurgusal eserlerde, tarihî kaynaklarda rastlanmayacak ölçüde detaylı bir biçimde toplumun dokusuna rastlanır. Sözelimi bir devrin moda anlayışını, giyim kuşamını, gündelik yaşamını tarih kitaplarında bulamayız. Buna karşılık kurgusal eserler okuruna bir dönemin panoramasını verir. Bu çalışmada da Birinci Dünya Savaşı'nın gölgesinde mali ve parasal durumun bir topluma nasıl yansıdığı; sokakta, halkın içinde nasıl karşılık bulunduğu ve bunun sade vatandaş üzerindeki tesiri ele alınacaktır. İktisat bilimine edebiyat kurgusu penceresinden bir bakış ile yaklaşma çabasında olan bu çalışmada kurguya yansıyanlar irdelenecektir.

Edebiyat iktisat ilişkisini ortaya koyan bir takım çalışmalar son zamanlarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar arasında Derya Güler Aydın ve Çınla Akdere tarafından derlenen çeşitli makalelerden oluşan *Edebiyatta İktisat* kitabı dikkat çeker. Diğer bir kitap ise Mustafa Özel tarafından yazılan, dünya ve Türk Edebiyatından romanların iktisadi bir yaklaşımla ele alındığı *Roman Diliyle İktisat* adlı çalışmadır. Bunların yanında iki disiplinin ilişkisi üzerine yazılmış çeşitli makaleler de vardır.

Osmanlı Devletinin Mali ve Parasal Yapısına Genel Bakış

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde iktisadi unsurlara geçmeden önce Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyıla gelinceye kadar olan süreçte malî ve parasal yapısına kısaca bakmakta yarar vardır. Osmanlı, ekonominin dengesini fütuhat, gaza malı ve toprak bağı üzerine inşa etmiştir. Ancak fütuhat olgusu, artan maliyetler sebebiyle paraya ihtiyacı artırmış ve artan ihtiyaçlar için sikke taşıması¹

1 Tağşiş: Bir malın içine değersiz veya daha düşük değerli başka bir madde karıştırma olayı. (Halil

klasik devir Osmanlı ekonomisinin her sıkıştığında başvurduğu aracı haline gelmiştir (Sayar, 2001: 108). Ancak, yapılan taşşışların tek sebebi fütuhatlar değildir. Devletin aslı geliri olan vergilerin kamu açıklarını kapatmakta yetersiz kalması sorunu, artan bütçe açıklarının finanse edilmesi, ticaretin genişlemesi ile ortaya çıkan para talebi gibi meseleler devlete ek gelir sağlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu uygulama ile içeriğinde daha az değerli madenin olduğu parayı basmak devletin yükümlülüklerini azaltmıştır. Sikkelerin içeriği ile oynamanın neticesi de bir süre sonra fiyat artışları olmuştur (Erdem 2006: 12). Klasik dönem sonrası devletin topraklarının genişlemesi, nüfusunun ve asker sayısının artması harcamaları daha çok artırırken yapılan harcamalar içinde yine savaşlar diğer harcamalara kıyasla açık farkla en büyük harcama kalemi olmuştur (Faroqhi, 2006: 667). Özellikle ülke sınırlarının genişlemesi fetihler için sınır boylarına gidilmesini gerektiriyordu. Mevsimler ve coğrafi şartlar göz önünde bulundurulduğunda fethedilecek yere ulaşılması epey zaman almaktaydı. Dolayısıyla askerin iaşesini ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak devlete daha fazla malî sıkıntı yaratıyordu.

Osmanlı, 1844 yılına kadar harcamalar yönünden sıkıntıya girdikçe taşşışe başvurmuştur; ancak bu yıldan sonra malî gelir sağlamak için bu yol terk edilmiştir (Pamuk, 2017b: 111). Devletin ek gelir sağlamak için başka gelir getirici uygulamaları da mevcuttur. Bu uygulamalardan biri de iltizam² sistemidir. Bu uygulama ile başlangıçta vergi toplanmıştır. Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren kronikleşen bütçe açıkları yüzünden iltizam sistemi daha çok kısa vadeli iç borçlanma aracı olarak kullanılmıştır (Pamuk, 2016: 136). Devlete gelir getiren diğer bir yöntem de eshamdır. Malikâne sistemine geçiş sonrası uygulanmaya başlanmıştır. Uzun vadeli iç borçlanma sistemini ifade eder. Esham kelimesi “pay, hisse” anlamındaki sehmin çoğuludur. 1775 yılında uygulamaya konularak 1860'lı yıllara kadar kullanılmıştır (Genç, 2012: 188). Bu sistemde devlet, vergi kaynağının yıllık gelirini önceden belirlemektedir. Bu gelir daha sonra çok sayıda büyük paylara bölünür ve alıcılara her yıl muaccele olarak isimlendirilen sabit gelirler elde edilmek için altı ile yedi kat arasında bir fiyatla satılırdı (Pamuk, 2016: 138).

Ek gelir getiren kaynaklar olarak taşşış, iltizam, eshamdan sonra diğer bir uygulama da kaime olmuştur. Kaime başlangıçta borçlanma senedi olarak

Seyidoğlu, Ekonomik Terimler Sözlüğü, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1999, s.566) Taşşışın buradaki anlamı, madeni para içinde değerli maden miktarını değersiz madenler katarak düşürmedir.

2 İltizam: Belli bir bölgede vergi toplama yetkisinin, önceden belirlenen sabit bir miktar üzerinden sözleşme ile kendilerine “mültezim” adı verilen özel kişilere verilmesi usulüdür. İltizam usulünün uygulanma nedeni, devlerin kendi olanakları ile vergi toplayacak durumunun olmamasıdır. (Halil Seyidoğlu, Ekonomik Terimler Sözlüğü, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1999, s.275).

piyasaya sürülmüş, sonrasında bugün kullandığımız anlamda para gibi kullanılmıştır. Kaimeler, ilk zamanlar metal paralarla başa baş değerle basılmaktaydı. Devlet, ek gelir elde etmenin kolaylığını gördüğü için bolca borç senedi (kaime) basmıştır. Dolayısıyla metal paralarla ilişki kopmuştur. 100 kuruşluk kaime, bir altın liraya eşitken, kaimelerin hızla basılması ve dolaşımdaki miktarların artması yüzünden 200-220 kuruşluk kaimeler 1 altın liraya eşdeğer hale gelmiştir. Böylece aşırı miktarda basılan kaimeler %100'ü aşan oranlarda bir enflasyona sebebiyet vermiştir (Aysan, 2018:107). Kaimelerin itibarının düşmesi iç piyasadan borçlanmayı da zorlaştırmıştır. Bu sebeple 1854'te Kırım Savaşı ile iyice zora giren Osmanlı, içeriden gerekli kaynakları bulamayınca Mısır vergisinin yıllık gelirinin dış borç ödemelerine ayrılması karşısında ilk defa Avrupa mali piyasalarından uzun vadeli tahvil satışı ile borçlanmıştır. 1870'lerin başına gelindiğinde borçlar yüksek miktarlara ulaşmış; dış borcun tekrar dış borç alınarak ödenmesi gibi zor durumlara düşülmüştür. Bir süre sonra 1875-76 yıllarında dış borç ödemeleri durdurulmuş, 1881'de dış borçların ödenebilmesi için ülke kaynaklarını kontrol altına alan Düyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur (Pamuk, 2016:144,146).

Osmanlı'da mali ve ekonomik yapının güçlü olduğu dönemlerde para sistemi de istikrarlı olmuştur. Bu istikrarlı yapı devletin kurumsal ve siyasi gücüyle birebir ilişkilidir. Bu durumu Osmanlı'nın para sisteminin kronolojik gelişimine bakarak görebiliriz. 1326-1477 yılları arasında nispeten istikrarlı olan gümüş esaslı para sistemi uygulanmıştır. 1477-1585 yılları devletin iktisadi, mali ve siyasi açıdan güçlü olduğu bir dönemdir. Altın ve gümüş esaslı çift metalli para sistemi bu dönemde uygulanmıştır. 1585-1690 yılları arasında Osmanlı piyasalarının yabancı sikkeler ve bunların tağşişe uğramış türleri tarafından istila edildiği dönemdir. Bu sebeple para sisteminde de istikrarsızlık oluşmuştur. 1690-1844 yılları arası Osmanlı kuruşu etrafında yeni bir gümüş standardı yerleştirme girişimleri vardır ve paranın 1760'lara kadar süren görece istikrarını, şiddetli mali krizler ve sert tağşişler takip etmiştir. 1844-1914 yılları arası ise gümüş kuruş ve altın lira esaslı yeni çift metalli para sistemi uygulanırken Avrupa ile ticari ve mali alanlarda gelişmeler yaşanmıştır. Avrupa mali piyasalarına yüklüce borçlanılmış ve mali gelir sağlamak amacıyla başvuru tağşişlerden vazgeçilmiştir (Pamuk, 2006:1055,1056).

Osmanlı Devleti, tağşiş, iltizam, esham, kaime ve dış borçlanma gibi gelir getirici uygulamalarını esnek ve pragmatik bir şekilde uygulamış, bu sayede bütçe açıklarını finanse etmiştir. Ekonomik istikrarın olduğu dönemlerde tağşiş yapılmamıştır. Savaşa gidilecekse durumun kutsiyeti halk tarafından kabul edildiğinden devlet bu durumdan istifade ederek tağşişi ek gelir elde

etmede daha kolay kullanabilmiştir. Devletin eline peşin para geçtiği için il-tizamı, malikâne sisteminin gelişi ile beraber eshamı, tağşiş ile gelir elde et-menin sınırlarına ulaşınca kaimiyi, iç piyasadan borçlanma yetersiz kalınca ve dış dünya ile ticari ilişkiler geliştiği için de dış borçlanmayı gelir getirici kaynak olarak kullanmıştır.

Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinden Yansıyan İktisadî Meseleler

Ömer Seyfettin (1884-1920), Osmanlının son dönem yazarlarından. Bir su-bay çocuğu olarak Balıkesir Gönen'de dünyaya gelir. Dağıstan göçmeni bir aileden gelen babası Ömer Şevki Bey, binbaşılığa kadar yükselen alaylı bir subaydır (Polat, 2007: 80). İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlar. Daha sonra Harp Okulu'na devam eder. Buradan teğmen olarak mezun olur. 1908 yılına kadar İzmir'de ardından da Makedonya'da görev yapar. 1910 yılında subaylığı bırakır ve Selânik'e yerleşir. Hayatını yazı yazarak kazanır (Akyüz 1995:186) Balkan Savaşı başlayınca tekrara askerliğe döner. Yanya savunması sırasında Yunanlılara esir düşer. Bu esareti bir sene sürer. Esaretin ardından İstanbul'a döner ve bu kez askerliğe temelli veda eder. Geçimini kalemiyle ka-zanan Ömer Seyfettin, 1914 yılından ölümüne kadar Kabataş Lisesi'nde öğret-menlik yapar. Hikâyeleri Türk Yurdu, Yeni Mecmua, Büyük Mecmua ve Şair gibi dergilerde yayımlanır (Akyüz 1995:186). Otuz beş senelik kısa hayatına sığdırdığı yüzden fazla hikâyesi vardır. Hikâyelerinde daha çok Balkan Savaş-ları'nın yaşandığı, Osmanlı'nın ekonomik ve siyasi alanda sıkıntılı olduğu dö-nemleri konu alır. Diğer bir ifadeyle Ömer Seyfettin, eserlerinde dönem olarak çoğunlukla kendi yaşadığı zaman dilimini kullanmayı tercih eder. Hikâyeleri-nin konu seçiminde toplumsal faydayı ön planda tutar. Bu sebeple eserlerin-de genellikle toplumsal meseleleri ele alır. Bunda, yazarın yaşadığı dönemin payı vardır. Osmanlı çöküşü yaşarken Ömer Seyfettin de tıpkı çağdaşı olan aydınlar gibi, ülkenin kurtuluş reçetesini bulmak için çaba sarf eder. Bu se-beple de hikâye kurgularını toplumsal meseleler üzerine inşa eder. Ömer Sey-fettin'in "konularını çoğunlukla gerçek hayattan alan hikâyelerinde yapmak istediği şey millî şuuru kuvvetlendirmek ve -aksak yönleri mizah yollu tenkid ederek- Türkiye'nin medeni kalkınmasını hızlandırmaktır" (Akyüz, 1995:186). Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde ele aldığı meseleler dil, sosyal hayat, mil-li bilinç, eğitim gibi konulardır. Onun hikâyelerinde Balkan Savaşları ve II. Meşrutiyet Dönemi'ne denk gelen sosyal hayatın bir panoramasını görürüz.

Çalışmamızda Ömer Seyfettin'in -zaman aralığı 1914-1919 olan- *Makul Bir Dönüş*, *Kazın Ayağı*, *Nişin Zengin Olmamış* ve *Boykotaj Düşmanı* adlı hikâ-yeleri, Osmanlı'nın son döneminin iktisadi hayatı bağlamında ele alınacaktır.

Ömer Seyfettin'in incelenen hikâyelerinde para emisyonu nedeniyle oluşan fiyat artışları, devletin borçlanma kâğıtlarını alan ve bundan kâr elde insan manzaraları, çeşitli malların üretiminin yeterince yapılamaması nedeniyle fiyat artışları ve yabancı sermayeye bakış gibi yaşamı etkileyen durumlarla karşılaşmıştır. Osmanlının dağılmakta olduğu bu süreçte toplum yapısı da doğal olarak bu kaotik ortamdan etkilenmiştir. Birinci Dünya Savaşı devam ederken devlet son demlerini yaşamaktadır. Devlet ve toplum ekonomik yönden bir hayli sıkıntılı bir süreç geçirmektedir. Bu sıkıntılı sürecin, hikâyelerin ana mekânı olan İstanbul'a yansması daha çok gündelik yaşam ve bu mecranın aktığı çarşı, pazar bağlamında olmuştur. Malî durumun sokağa yansıyan, halk arasında konuşulan yönünü ele alacağımız bu kurgu eserlerde, Osmanlı İstanbul'unda o yıllardaki mali politikaların halkın nazarındaki durumunun izleri sürülmeye çalışılmıştır. Ömer Seyfettin'in iktisadî bir yaklaşımla ele aldığımız hikâyelerini şu başlıklar altında değerlendireceğiz.

Ömer Seyfettin'in Kurgusunda Yer Bulan Bir İktisadî Yenilik: Osmanlı'da Kâğıt Paraya Geçiş

Osmanlı Devleti, ekonomisinde tek bir para sistemi uygulamamıştır. Madenî paralar ile kâğıt paralar arasında zaman zaman finansman ihtiyacından kaynaklanan geçişler yapmıştır. Osmanlı'nın kâğıt para ile ilk tanışması 1840 yılında olmuştur. Sultan Abdülmecid döneminde basılan bu paraya "para yerine geçen kâğıt" anlamına gelen "kaime-i nakdiye-i mutebere" adı verilmiştir. Kaimeler bugünkü mânâda para değil mali sorunlar yaşayan devlete gelir sağlama için çıkartılan iç borçlanma senetleridir. Osmanlı, kaimeleri 1844-1862, 1876-1878 ve 1915-1923 dönemlerinde tedavüle sürmüştür. İlk kaimelerin her biri 500 kuruş değerinde olup, vadeleri 8 yıl ve faizi de yıllık yüzde 12,5'dir. Devletin para, banka ve faiz konularında esnek davrandığı bir dönemdir. İkinci kaime uygulamasına ise Osmanlı bankası aracılığıyla, yaklaşan 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı'nda orduyu finanse etmek için başvurulmuştur. Daha sonra tedavüle sürülen kaimeler ise faiz geliri sağlamayan paralar şeklindedir (Erdem, 2006: 19,22).

Osmanlı, Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra 1916 yılında tedavüldeki sikkelerin durumunu belirli bir standarda oturtmak için Tevhid-i Meskûkat Kanunu'nu yürürlüğe sokmuştur. Bu kanuna göre 1844 yılından önce çıkmış sikkelerin tedavülüne son verilmiş ve bütün ödemeler için bir altın liranın 100 gümüş kuruşa eşit olduğu belirlenmiştir. Böylece Osmanlı para birimi altın üzerinden tanımlanmıştır. Ancak savaş harcamaları küçük ve büyük kâğıt paralar basılarak yapıldığından bir süre sonra gümüş sikkeler piyasadan

kaybolmuştur. Osmanlı'nın arzu ettiği para düzeni bozulunca da altın sikkelele itibari değeri belirlenmiş kâğıt paralar altına çevrilemeyen kâğıt paralara dönüşmüştür (Pamuk, 2017a:214,215).

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılması neticesinde savaşı finanse edebilmek için vergilerin arttırılması gerekmiştir. Savaşın başlamasıyla birlikte tüketiciler ve işletmelerden alınan doğrudan ve dolaylı vergiler arttırılmıştır. Ancak bütün çabalara rağmen vergi gelirleri artmamıştır. Gelirlerdeki azalışın önemli bir nedeni savaşın patlamasının ardından tarım ve sanayi üretiminin ciddi biçimde düşmesiydi. Ayrıca 1915'ten sonra enflasyonun ivme kazanmasıyla, nominal vergi gelirleri fiyat artışlarının çok gerisinde kaldı. Bunun yanı sıra üretim ve gelirlerin düşmesiyle şehirde de kırsal kesimde de vergiden kaçınma eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu dönemde harcamalar için piyasaya kâğıt para sürülmeye başlandı. 1915 yılında piyasaya sürülmeye başlanan kâğıt paraların hacmi o yılın sonunda 46 milyon, 1917 sonunda 124 milyon ve savaşın sonunda 161 milyon liraya ulaştı. Dolaşımdaki kâğıt paraların miktarı arttıkça altın lira karşısındaki kur değerleri düşmeye başladı (Pamuk, 2014:171-172).

Osmanlı'da 1915 ile 1918 yılları arasındaki gerçekleşen para arzı ve fiyat artışları Tablo 1'de gösterilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde piyasadaki para miktarının arttırılması altın liranın kâğıt paraya karşı değerini 105'ten 438'e çıkarmıştır. Diğer taraftan, İstanbul'da tüketici fiyat artışları da yüzde 130'lardan yüzde 2.205'lere ulaşmıştır. Sonuç olarak para miktarının gereğinden fazla artırılması ve savaş şartlarında üretimin talebin gerisinde kalması yüksek oranda fiyat artışlarına yol açmıştır.

Tablo 1: 1915 ile 1918 Yılları Arası Osmanlı Devleti'nde Para Emisyonu ve Fiyatlar

Yıllar	1915	1916	1917	1918
Dolaşımdaki kâğıt para (milyon Osmanlı lirası)	8	46	124	161
Altın liranın kâğıt paraya karşı değeri (nominal:100)	105	188	470	438
İstanbul tüketici fiyat endeksi, 1914'ün yüzdesi	130	212	1.465	2.205

Kaynak: Pamuk(2014, s.173)

Tablo 1'deki bilgiler ışığında Osmanlı'da kâğıt para basımına toplumun bakışını öne çıkaran hikâye, Ömer Seyfettin'in *Makul Bir Dönüş*³ adlı hikâyesidir. Hikâyede, kâğıt paranın piyasaya sürülmesi neticesinde Osmanlı toplumunda yaşanan değişim hikâyesinin başkahramanı Câbi Efendi üzerinden

3 Ömer Seyfettin, *Bütün Hikâyeleri*, Yapı Kredi Yayınları, Haz. Nazım Hikmet Polat, İstanbul, 2020 (Makalede hikâyelerden yapılan alıntılar, eserin bu baskısına aittir.)

anlatılır. Câbi Efendi, dört yıl akıl hastanesinde izole bir şekilde yaşar. Hastaneden çıktığında Birinci Dünya Savaşı başlayalı en az bir seneden fazla zaman geçmiş, iktisadi anlamda da İstanbul'da birtakım değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden biri de Osmanlı'da kâğıt para kullanımına geçilmesidir. Câbi Efendi bu değişikliği dört yıl boyunca kaldığı hastanenin doktorundan öğrenir. Hastaneden çıkarken yanında para olmadığı için doktor ona bir liralık bir banknot verir. Câbi Efendi ilk defa gördüğü bu banknot karşısında şaşkınlık yaşar:

" (...)doktorun uzattığı kâğıt parçasını görünce "Bu ne?" diye şaşırıldı.

"Lira"

"Nasıl lira?"

"Bayağı lira işte..."

"..." (s.771)

Câbi Efendi ilk şaşkınlığı üzerinden attıktan sonra doktordan savaş süresince çok fazla miktarda kâğıt para basıldığını öğrenir. Tablo o kadar ürkütücüdür ki, Câbi Efendi, Osmanlı ekonomisinin dört yıl gibi kısa bir sürede bu kadar kötüleştiğine inanamaz. Doktorun kendisiyle alay ettiğini düşünür:

"(...) Acaba akıllanıp akıllanmadığımı denemek için mi yapıyor?" diye şüphelendi. Güldü. Lakin doktor da az kurnazlardan değildi. Onu kandırmaya çalışıyordu. Üç senedir yüz yetmiş beş milyon banknot basıldığını, ortada altın, gümüş, nikel değil, hatta eski bakır metelikler bile kalmadığını anlattı. Cabi Efendi, bu sözleri ciddi sanıp münakaşaya girişse, kendi de kendinin deli olduğuna kanaat getirecekti. Gülüyor, başını sallıyor "pekâlâ; pekâlâ!" diyordu." (s.771).

Osmanlı'da bu derece fazla kâğıt para basılması Câbi Efendi'yi şaşırtırken yazar, Câbi Efendi üzerinden bu durumu eleştirel bir ifadeyle dile getirir. Câbi Efendi'nin iç sesi üzerinden verilen bu bölümde ekonomik anlamda yaşanan vahim tabloya dikkat çekilir. Câbi Efendi'nin en sonunda sarf ettiği sözler, yazarın bu kötü gidişata yönelttiği eleştiri ve yaşanan durumun vahametini bir göndermedir:

"Yüz yetmiş beş milyon lira... Üç sene içinde! Olacak şey miydi? Bu bizim aşağı yukarı on beş senelik bütçemizdi." (s.771-772).

Câbi Efendi, kendi zaviyesinden haklıdır. Bir vatandaş olarak ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik durumdan rahatsızdır. Yazar onu akıl hastanesinde izole bir hayatın içinde bekletmiş ve dört senenin sonunda ülkenin geldiği durumu Câbi Efendi üzerinden okuyucuya aktarmıştır. Câbi Efendi, hikâyede izole bir hayat yaşamasaydı adım adım girilen bu ekonomik bunalıma alışacak ve kanıksadığı için de fazla yadırgamayacaktı. Hâlbuki izole yaşaması değişiklikleri bir anda görmesine neden olmuştur. Bu durum da ülkenin yaşadığı ekonomik krizi daha çarpıcı bir şekilde yansıtır.

Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Yüksek Enflasyon

Enflasyon, bir ekonomideki mal ve hizmetlerin fiyatlarında gözlenen sürekli ve genel kapsamlı artıştır ve çeşitli nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Mal ve hizmet talebinin o mal ve hizmetin arzını aştığı durumlarda ortaya çıkan bu enflasyona talep enflasyonu denilmektedir. Eğer üretim maliyetlerinde artış yaşanmışsa doğal olarak malın arzı azalacak ve bunu takiben maliyet enflasyonu ortaya çıkacaktır. Maliyet enflasyonu, üretim için hammadenin fiyatının yükselmesi, ücretlerde verimliliğin üzerinde bir artış yapılması, vergilendirme ya da doğal afet, savaş ve üretim faktörlerine ulaşılammaması durumlarında oluşmaktadır. Para miktarının gereğinden fazla artırılması da enflasyona yol açan diğer bir nedendir. Enflasyonun oluşumunda önemli bir unsur da beklentilerdir. Ekonomideki aktörlerin ileride fiyatların artacağı beklentisi içinde olması; ücret alanların yüksek ücret talebine, kiralarda artış ve ticari alım-satım sözleşmelerinde ileriye dönük fiyatların daha yüksek oluşmasına yol açmaktadır(<https://www.tcmb.gov.tr>, 2013).

Makul Bir Dönüş hikâyesinde Câbi Efendi, İstanbul'da dolaşırken fiyatların ne kadar arttığını görür. Bir bakkaldan erik almak istediğinde karşılaştığı yüksek fiyat karşısında şaşkınlık ve hayrete düşer:

(...) Kenarları çözülmüş bir küfenin içindeki çakal eriklerine göz attı: "Okkası kaç a bunun?"

"Doksan sekiz buçuk kuruş..."

Bakkala dik dik baktı. Bu altmış yaşında kadar, köse, suratsız bir sarıklıydı.

"Şaka etme!" dedi.

"Ne şakası? Doğru söylüyorum."

"Sen deli olmuştun..."

"Terbiyesiz, edepsiz, hayâsız, maskara! Herife bak! Deli sensin be!"

"..." (s.774)

Bu büyük fiyat artışının Câbi Efendi'yi şaşırtmasının sebebi, 19. ve 20. yüzyıllarda Türkiye'de yaşanan en hızlı enflasyon döneminin Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşmesidir. Bunun nedeni ise Tablo 1'de gösterildiği gibi savaşın finansmanının ilk iki yıldan sonra kâğıt para basımı yoluyla yapılmasıdır. Sadece 1917 yılında fiyatlar yüzde 300 artmıştır (Pamuk 2017b: 326). Fiyatlar o kadar artmıştır ki Câbi Efendi, Atpazarı'na geldiğinde meydana "sekiz yüz lira... sekiz yüz lira..." (s.772) diye bağırarak satıcının meydanadaki kahveyi sattığını düşünür, hâlbuki satıcı "kahvenin önünde zayıf buzağısıyla bitkin bir inek" (s.773) için bu fiyatı istemektedir. Câbi Efendi'nin bu yanlış anlaması dört yılda ne derece büyük bir enflasyon yaşandığının göstergesidir.

Câbi Efendi, kulağıyla duyduğu halde bu fiyatlara inanamaz ve “(...) *Bir insanla böyle resmi bir meydanda, haraç mezat, ulu orta eğlenmek hakikaten terbiyeye muhalifti*” (s.773) diyerek kendisiyle alay edildiğini düşünür.

Câbi Efendi, sokaktaki değişiklikleri gözlemlemek için dolaşmaya devam ederken gıda fiyatlarının da bir hayli yükseldiğini fark eder. “*Yağın okkası sekiz yüz otuz, pirincin yüz elli üç, şekerin iki yüz doksan buçuk, kahvenin yedi yüz altmış iki kuruş*”a (s.777) yükselmiştir. Gıda fiyatındaki bu artış özellikle İstanbul’da daha fazladır. Düyun-ı Umumiye İdaresi’nin İstanbul için hazırladığı geçim standardı endeksine göre fiyatlar 1914 Haziran’ından 1918 yılının son çeyreğine kadar on sekiz kattan fazla artmıştır. İstanbul, savaş sırasında gıda maddelerinin arzıyla ilgili daha fazla sıkıntı çektiği için İstanbul’daki tüketici fiyatları artışının diğer yerlere göre daha fazla olması muhtemeldir (Pamuk, 2017a: 216).

Harp ve mütareke yıllarında gıda fiyatlarında dramatik artışlar olmuştur. Bu fiyat artışları seçili ürünlerin yer aldığı Tablo 2’de görülebilmektedir:

Tablo 2: İstanbul’da Bazı Ürünlerde Görülen Yıllık Perakende Fiyat Artışları(Kuruş)

Yıllar	1914	1915	1916	1917	1918
Un	1.75	2.3	12	30	45
Makarna	3	4.5	24	65	92
Pirinç	3	5	20	45	92
Şeker (Serbest)	3	7.5	30	112	195
Kahve	12	25	110	300	800
Çay	60	120	250	400	500
Soğan	0.5	1	4	8	15
Fasulye	4	7	15	40	65
Patates	1	1.6	3	14	27
Süt	2	3.5	7	15	45
Peynir, kaşar	12	20	40	100	210
Sadeyağ	10	18	30	85	170
Tereyağı	20	50	90	155	350
Zeytinyağı	8	14.5	25	88	160
Yumurta (adet)	0.5	0.8	1.2	3	6
Koyun eti	7	8.5	16	35	125

Kaynak: Eldem (1994, s. 50-51)

Tablo 2’de yer alan bütün ürünlerde artış olmasına rağmen en dikkat çekici artış kahvede olmuştur. 1914 yılında 12 kuruş olan kahve, 1918 yılında

800 kuruş gibi yüksek bir fiyata ulaşmıştır. Kahvede yaklaşık olarak altmış altı kata varan fiyat artışı söz konusu olmuştur. Bu sıkıntılı dönemde kahve tiryakileri kahveye ulaşamadıkları için nohuttan kahve yapmışlar ve kahve ihtiyaçlarını az da olsa bu şekilde gidermişlerdir. *Makul Bir Dönüş* hikâyesinde de bu duruma değinilir. Câbi Efendi, girdiği bir kahvede kahve isteyince gerçeikle yüzleşir:

“(...) Karşısına gelen çocuğa,

“Bir sade kahve oğlum...” dedi.

“Nohut mu, hâlis mi beybaba?”

“Ne demek, nohut olur mu hiç?”

“Olur ya...”

“Nasıl olur?”

“Kesesine güvenemeyen nohut içer.” (s.774-775)

Kazın Ayağı hikâyesinde işyerine misafiri gelen Afif Efendi kahve içmek isteyen misafirine: “*Kahve neredede çorbacı, nohut istersen getirteyim*” (s.1395) diyerek kahvenin pahalı olduğuna dikkat çekmek ister.

İstanbul'da savaş yıllarında un da çok zor bulunan bir gıda maddesidir. Hatta o dönemlerde Encüme-i Mahsus adı verilen bir kurul, İstanbul'daki ekmeğin sıkıntısına çare bulmak amacıyla kurulmuştur. “Oluşturulan encümenin Ticaret ve Sanayi Odasındaki ilk oturumunda, narh sorunu görüşülmüş ve 5 Ağustos 1914 tarihinden geçerli olmak üzere unun çuvalı 110 kuruş ve ekmeğin kilosu 55 para olarak saptanmıştır. Zahirecilerin bu fiyatları çok düşük bulması üzerine 12 Ağustos 1914 tarihinde ekmeğin fiyatına 5 para daha eklenerek bir kilo ekmeğin 60 paraya yükseltilmiştir. Ancak, bu fiyatı da yetersiz bulan zahireciler ellerindeki unu istif etmeye ve el altından yüksek fiyatla satmaya başlamıştır” (Korkmaz, 2020: 255).

Niçin Zengin Olmamış hikâyesi Ömer Seyfettin'in “savaşın gölgesinde yazılan hikâyelerin”inden (Koçak, 2015: 650) biridir. Bu hikâyesinde temel gıda maddelerinden un başta olmak üzere zahire ve şeker gibi ürünlerin karaborsaya düşmesi üzerinden stokçuluk sorununa değinilir ve karaborsayla zengin olan insanlara dikkat çekilir. Hikâyenin kahramanı büyük bir yoksulluk içindeyken un işi yapmaya başlayınca bir anda müreffeh bir hayata kavuşur:

“(...) Un işi yapıyoruz. Zaten bundan kârlı bir şey yok. Biraz zahireye de karışıyoruz. Şeker filan kapatıyoruz.” (s. 957)

Karaborsacılığın ve savaş ortamının kısa sürede zengin ettiği tüccarlara yer verilen bir diğer hikâye de *Kazın Ayağı* hikâyesidir. Hikâyede yer verilen Gom-pogolos Ağa, “*Asmaaltı'nın en nüfuzlu tüccarlarından Niğdeli alaturka bir Rum*”

(s.1395) olarak tanıtılır. Bir diğer tüccar olan Mahzûfîzâde Hacı Afif Efendi ile birlikte büyük paraları karaborsacılıktan kazanırlar. “*muharebe yüzde bin kârla, elli yılda kazanılmayacak parayı elli günde onların kasasına yığ*” ar. (s.1395)

Yine aynı hikâyede “*yerli istikraz*” meselesine de değinilir. Osmanlı 1918 yılında savaş giderlerini finanse etmek için Almanya’dan borç para ister. Almanya kâğıt paranın bir doyum noktasına ulaştığını düşündüğü için borç vermek yerine Osmanlı’ya iç borçlanmayı önerir. Bu doğrultuda Yerli istikraz “yüzde beş faiz ve yüzde bir amortismanlı istikrâz-ı dâhili kanun layihası⁴ Meclis-i Mebusan riyasetine gönderilir. Bu kanun 7 Nisan 1918 tarihinde de resmi gazete olan Takvim-i Vekayi’de yayımlanıp yürürlüğe girer. Yerli istikrazda faiz oranı yüzde beştir ve bu oran altın olarak ödenecektir. Hikâyede anlatılan ve tüccarların kâr edeceklerini belirttikleri istikraz ile Meclis-i Mebusan riyasetine gönderilen yerli istikrazın şartlarının benzer olduğu görülmektedir. Hikâyede Gompolos Ağa, Hacı Afif Efendiye yerli istikrazdan kârlı çıkacaklarını haber verir. Bunu: “*haberim yoh mu yerli istikraz yapıyor, faizi yüzde beş hem altın, yaniya ilira...*” (s.1396) ifadeleriyle dile getirir.

Ekonomik anlamda büyük bir çöküşün yaşandığına dair ipucu veren ayrıntılardan biri de Makul Bir Dönüş’te Atpazarı’nda Câbi Efendi’nin hiç hayvan görememesidir. Daha önceki yıllarda cıvıl cıvıl olan Atpazarı’ndaki meydan adeta “mezbeleye”ye (s.772) dönmüştür. Câbi Efendi, meydanda “*birkaç inek, bir iki at, eşek, keçi filan*” (s.772) gibi hayvanın dışında hiçbir hayvan göremez. Hikâyedeki bu manzaranın sebebi muhtemelen savaş döneminde “(...)tarımsal üretimde kullanılan çift hayvanlarına ordunun gereksinimleri nedeniyle el konulması”dır (Pamuk, 2014:167). Bu manzaraya benzer bir biçimde Câbi Efendi her zaman geçtiği bir yoldan geçerken hiç erkeğe rastlamamanın şaşkınlığını da yaşar. “*Dükkânlarda sararmış, zayıf kadınların; başıkabak, yarı çıplak, sıska çocukların pineklediğini*” (s.774) görmesi de “çok sayıda erkeğin savaş nedeniyle sivil işgücünden ayrılmaları” (Pamuk, 2014: 166) ile açıklanabilir.

Savaşın, iyi bir vaziyette yaşayan, maddi sıkıntı çekmeyen insanları bir anda nasıl yoksullaştırdığına *Niçin Zengin Olmamış* adlı hikâyede değinilir. İyi bir ailenin hali vakti yerinde çocuğu olarak büyüyen hikâyenin kahramanı muharebenin başlamasıyla bir anda kendini “*korkunç bir maişet girdabının karanlıklarına*” (s.954) yuvarlanırken bulur. Evinin geçimini sağlayamaz. Çocuğuna “*okkası yarım lira*” (s.955)’ya kadar çıkan temel gıda maddesi süt bile alamaz. Kitaplarını satmak zorunda kalır. Maaşı da geçimine yetmeyecek kadar azalır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul’da fiyatlar on sekiz-yirmi kat artmış; fiyatlara kıyasla ücret ve maaşlardaki artışlar fiyatların çok gerisinde

4 Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, MV.211/147 (H-18.06.1336)

kalmıştır (Pamuk, 2014: 172). Bu durum İstanbul halkına da derin bir yoksulluk olarak yansımıştır. Maaş ve ücretlerdeki artışın mal ve hizmet fiyatlarındaki artışın gerisinde kalması tüketicilerin satın alma gücünü azaltmıştır. Diğer taraftan 1912-1922 yılları arasında kişi başına gelirlere bakıldığında da %30-40 arasında gerileme görülmektedir (Pamuk, 2017b: 321). Hikâyede kahramanın yaşadığı da bu durumdan kaynaklı olan yoksulluktur.

İstanbul'da epey dolaşıp her şeyin fiyatının inanılmayacak derecede arttığını gördükten sonra evine döndüğünde geçinemeyeceğini düşünen Câbi Efendi "On beş kişinin boğazına en aşağı ayda bin lira lazımdı." (s.777) diyerek evine gitmekten vazgeçer ve akıl hastanesine geri döner. Çünkü "bütün mallarını satsa ancak altı ay" (s.777) yetecektir. Câbi Efendi karakteri ile bozulmuş bir ekonomi, mali sıkıntılarla mücadele eden bir halk vurgusu yapılır. Câbi Efendi, akıl hastanesine geri dönerek gerçeklerden kaçıp dünyadan kendini izole etmek isteyen bir insanın ruh halini temsil eder. Bu ruh hali, savaş döneminin getirdiği kaçış psikolojisinin bir yansımasıdır.

Sermayenin Yabancıların Elinde Bulunması

Yabancı sermaye, bir ülkenin başka bir ülkeden sağladığı iktisadi kaynaktır. Doğrudan yatırım, portföy yatırımı ve dış krediler olarak ülkelere girmektedir. Sermayeyi elinde bulunduranlar, sermayeyi, bir karşılık elde etmeden hibe olarak, faiz geliri elde etmek amacıyla kredi olarak, üretime yönelik faaliyeti sonucunda kâr elde etmek şeklinde ya da para ve sermaye piyasalarında menkul alım satımı yaparak temettü ve faiz geliri elde etmek şeklinde gelir getirici kaynak olarak kullanırlar (Türkmenoğlu, 2012: 5). Yabancı sermayenin olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da vardır. Olumlu yanları; üretim kapasitesini artırmak, teknoloji ve üretim bilgisi sağlamak, istihdamı ve ülkenin vergi gelirlerini artırmaktır. Olumsuz yanları arasında ise ekonomi üzerinde yabancı denetiminin artması, dış ticaret kısıtlamalarının aşılması, yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlüğü, teknolojik bağımlılık gibi durumlar sayılabilir (Seyidoğlu, 2001: 676,678).

Osmanlı'da üretimin tarıma dayalı olması ve sanayinin gelişmemesine karşılık ticaret, ulaştırma ve bankacılık gibi hizmetlerde devletin son 50-60 yılında sermaye birikimi oluşmuştur. Bu sektörler çok büyük ölçüde azınlık ve yabancı sermaye kontrolündedir. Ülkedeki yabancı sermayenin yaklaşık yüzde 54'ü Fransız, yüzde 33'ü Alman, yüzde 14'ü ise İngilizlere aittir (Kepek, 2014: 9,12).

Tablo 3'te Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı yatırımların miktarları, yıllık net getirileri ve getiri oranları gösterilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde doğrudan yatırım olarak en yüksek yatırımın demiryollarına yapıldığı görülmektedir. Diğer taraftan, alınan dış borçlar ise tek bir kalem olarak toplam doğrudan yatırımlardan daha yüksek olmuştur. Getiri oranı bakımından Tablo 3 incelendiğinde ise bankacılık ve sigorta faaliyetlerinin en yüksek getiriye sağlayan yabancı sermaye olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Sermaye Yatırımları (Bin Osmanlı Lirası olarak)

Yatırımlar	Tutar	Yıllık Net Getiri	Getiri Oranı (%)
Demiryolları	53.310	1.040	1,95
Elektrik, Tramvay, Su	5.700	170	2,98
Liman ve Rihtım	4.710	160	3,40
Sanayi (Reji dahil)	6.500	560	8,61
Ticaret	2.660	----s	----
Madencilik	3.580	230	6,42
Bankacılık ve Sigortacılık	8.200	890	10,85
Devletin Ödediği Demiryolu Güvencesi (km)	----	420	----
Toplam	84.660	3.370	3,98
Devlet Borçları (Dış)	149.480	13.000	8,70
Genel Toplam	234.140	16.370	6,99

Kaynak: Kepenek (2014, s.13)

Yabancı sermayenin artması, Osmanlı'da birtakım ticari boykot hareketlerine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ticari boykot hareketleri II. Meşrutiyet'ten sonra başlar. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı'nın toplumsal, siyasi ve ekonomik alanda değişimler yaşadığı bir süreçtir. Bu durumun yansıması olarak ilk boykot hareketi 1908 yılında görülür. Bu boykot, Bosna Hersek'i topraklarına kattığını ilan eden Avusturya'ya karşı yapılmıştır. İkinci boykot hareketi ise 1909-1911 yılları arasında Yunanistan'ın Girit Adası üzerindeki isteklerinden vazgeçmemesi ve Rumları kışkırtarak Osmanlı'ya karşı faaliyetlerde bulunması gerekçesi ile Yunanistan'a yapılmıştır. İtalya Trablusgarb'ı işgal edince İtalyan mallarına karşı da bir boykot hareketi başlatılmıştır. Bu boykot hareketlerinin ilki olan 1908 boykotu "19.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmaya başlayan kitle toplumu, kitle siyaseti ve toplumsal mobilizasyon süreçleri ile çok yakından ilişkili" olmuştur (Çetinkaya, 2020: 14). Sonraki süreçlerde belli aralıklarla devam eden bu boykotlar da kitlesel

bilincin ortaya çıkışı neticesindedir. 1913-1914 yılında uygulanan boykot, Osmanlı vatandaşı olan Rumlara karşı yapılmıştır. Bu boykot, “gayrimüslimlere karşı tepkinin en açık ve yüksek sesle dile getirildiği” (Koraltürk, 2011: 41) bir hareket olarak dikkat çeker. 1913-1914 boykotunun uygulandığı süreç, Türk tarihi açısından büyük bir kayıp dönemidir. Balkanlardaki karışıklıklar, yabancı unsurların isyanı ve nihayet Balkan Savaşları ile birlikte Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarına veda ettiği bu trajik dönem aydınlar arasında bir milli bilinçlenme hassasiyetini geç de olsa artırmıştır. Edebî ve fikrî alanda da söz konusu boykota tam destek gelmiştir.

II. Meşrutiyet dergilerinde sermaye sorunu işlenmiş, ülkede gerçekleşen yatırımların yerli sermaye ile yapılması gerektiği vurgulanarak bu dönemde görülen millî iktisat düşüncesi nedeniyle yabancı sermayeye mesafe konulması istenmiştir (Demir, 2018:100). Ömer Seyfettin de *Boykotaj Düşmanı* adlı hikâyesinde dönemin yazarlarından Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu hedef almıştır. Yahya Kemal, millîleşme cereyanının hız kazandığı bu süreçte *Nev-Yunanîlik* adıyla bir edebiyat anlayışı ortaya koymuştur. Yunan edebiyatının kaynaklarına inmeyi ve Türk edebiyatına buradan esinlenen bir yolla yeni bir anlayış getirmeyi esas alan bu akımın gerekçesini şu şekilde anlatmıştır:

“Bütün Avrupa'yı anlamak için ancak Yunanlılardan başlamak lazımdı. Biz coğrafyaca, kısmen de medeniyetçe Yunanlıların varisiyiz. Bu verasete din mani olmuştur. Bu hal, 1850-1860 senelerine kadar sürmüştür. Biz o tarihlerden bu yana, hep Fransızlara tabi olmuşuz. Bütün Fransızların ve onlarla beraber Avrupalıların menbaı olan Yunanlılara dönmeliyiz ki tam mânâsıyla bir edebiyatımız olabilsin. Binaenaleyh şiir ve fikir telakkimizi değiştirmek, onların telakkisini almak lazımdır.” (Yücel, 1989: 255-256)

Yahya Kemal'in Türk edebiyatına yeni bir bakış kazandırmak gayesiyle bu tür yeni fikirler öne sürdüğü düşünülebilir. Ancak tam da millî bir edebi anlayışın egemen olduğu bir ortamda Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin bu anlayışları hoş karşılanmamıştır. *Boykotaj Düşmanı* hikâyesi Yahya Kemal ve Yakup Kadri'ye bir tepkidir. Hikâyenin kahramanlarından Mahmut Yüsri, Yunan esatirine hayran bir gazetecidir. Evinin çalışanlarını bile Rumlardan seçer. Bir gün evinde otururken hizmetçisinin getirdiği ve Türklerden başka milletlerden alışveriş yapılmamasını tavsiye eden bir broşürü görünce çok sinirlenir. Yazar onu “*din ve bilhassa milliyet taassubundan tamamıyla kurtulmuş medeni ve centilmen bir adam*”(s.414) olarak tanıtırken üslûbuna ironi hâkimdir. Mahmut Yüsri Türklük bilincinden ve dolayısıyla millî bilinçten yoksun bir insandır. Yüsri'ye göre “*varlık, saadet, şiir, musiki, zevk, her şey, her şey Yunan'ın, Yunanlılığın idi. Bunu inkâr etmek barbarlıktı.*” (s.415).

Mahmut Yüsri boykota karşıdır. “Yunanlılara yapılan boykotaj onu delirti”r. (s.418). Milliyetperverlere kin duyar. Hikâyenin bir diğer kahramanı Nihat da tıpkı Mahmut Yüsri gibi Rum hayranıdır ve “Türkçe yazan bir Yunan şairi” (s.419) olarak tanıtılır. Ömer Seyfettin, Mahmut Yüsri karakteriyle Yakup Kadri’yi, Nihat karakteriyle Yahya Kemal’i sembolize eder. Yahya Kemal, bu hikâyede “millî bir iktisat politikasını çürüten bir adam olarak” (Alangu 1968: 285-286) suçlanır. Hikâye, iki arkadaşın bir gazinoda içki eşliğinde Nihat’ın (Yahya Kemal) “Afrodit, Afrodit” nidalarıyla şiirler okumasıyla son bulur. Yahya Kemal ve Yakup Kadri’nin Nev Yunanîlik anlayışı, zamanlamanın yanlış olmasından dolayı büyük bir tepkiyle karşılanmıştır.

Sonuç

Hikâyelerinde sosyal meselelere sıkça yer veren Ömer Seyfettin’in malzemesi daima insandır. Toplumun farklı kesimlerinden insan profillerini onun hikâyelerinde görmemiz mümkündür. Bu çalışmaya esas olan hikâyelerde de sosyal hayatın bir kesitinin yazarın kurgularına yansıdığını görmekteyiz. Bu hikâyeler Osmanlı Devleti’nin son döneminin sosyal ve ekonomik yapısına ayna tutan hikâyelerdir. *Makul Bir Dönüş* hikâyesinde Câbi Efendi üzerinden devletin savaş sebebiyle satın alım gücü oluşturmak için bolca para basması neticesinde oluşan yüksek fiyatlar ve bunun sokağa yansımaya dikkat çekilir. *Kazın Ayağı* hikâyesinde temel tüketim ürünlerindeki fahiş fiyat artışlarının sebep olduğu stokçuluğa; devletin borçlanma kâğıtlarına yer verilir. *Niçin Zengin Olmamış* eserinde temel gıda maddelerinin karaborsaya düşmesi, daha önce maddi sıkıntı çekmeyen insanların savaş şartlarında nasıl yoksullaştığı anlatılır. *Boykotaj Düşmanı*’nda yabancı sermayenin ekonomiyi kontrol altına alması meselesi işlenerek Osmanlı’nın Türk ve müslüman tebaasının ekonomide kendine yer edinmemesinin devleti büyük bir çıkmaza sürüklediğine yer verilir.

İncelenen hikâyelerde, savaşın finansmanı sebebiyle aşırı şekilde basılan paranın yol açtığı enflasyon olgusu, yabancıların ekonomiyi kontrol etmesi sebebiyle duyulan rahatsızlık, borçlanma ve bu ekonomi politikalarının yol açtığı yoksulluk gibi o dönem için güncel olan iktisadi konular dikkat çeker.

Kaynakça

- Akyüz, K. (1995). *Modern türk edebiyatının ana çizgileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alangu, T. (1968). *Ömer Seyfettin ülkücü bir yazarın romanı*. İstanbul: May Matbaası.
- Aysan, M. (2018). Dünyada ve Osmanlı devleti'nde enflasyon. *Accounting and Financial History Research Journal*, January,14, 92-123.
- Çetinkaya, Y. D. (2020). *1908 Osmanlı boykotu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, K. (2018). İktisat dergilerine göre Osmanlı devleti'nin iktisadî durumu (1857-1923), *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 15; 91-114.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. (2021). MV.211/147 (H-18.06.1336). Ankara: Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi.
- Genç, M. (2012). *Osmanlı imparatorluğunda devlet ve ekonomi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Faroqhi, S. (2006). Ticaret: bölgesel, bölgelerarası ve uluslararası. Halil İnalçık ve Donalt Quataert (Ed.). *Osmanlı imparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi, 2.Cilt*, içinde (s.543-562). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında osmanlı imparatorluğu'nun ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erdem, E. (2006). Osmanlı para sistemi ve tağşiş politikası: dönemsel bir analiz. *Bankacılar Dergisi*, 56; 10-27.
- Kepenek, Y. (2014). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koçak, A. (2015). Savaşın gölgesinde yazılan hikâyeler. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 18, 637-656.
- Koraltürk, M. (2011). *Erken cumhuriyet döneminde ekonominin türkleştirilmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Korkmaz, E. (2020). Birinci dünya savaşı yıllarında osmanlı devleti'nde karaborsa. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 66, 241-279.
- Pamuk, Ş. (2006). *Osmanlı imparatorluğunda para 1326-1914* Halil İnalçık ve Donalt Quataert (Ed.) *Osmanlı imparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi, 2.Cilt* içinde (s.1053-1088). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2016). *Osmanlı ekonomisi ve kurumlar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2017a). *Osmanlı- Türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2017b). *Osmanlıdan cumhuriyete küreselleşme, iktisat politikaları ve büyüme*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Polat, N. H. (2007). Ömer Seyfeddin. *İslam ansiklopedisi*, c.34. Ankara: TDV Yayınları. 80-82.
- Sayar, A. G. (2001). *Osmanlı'dan 21. yüzyıla ekonomik kültürel ve devlet felsefesine ait değişmeler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Polat, N. H. (Yay. Haz.) (2020). *Ömer Seyfettin'in bütün hikâyeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Ekonomik terimler sözlüğü*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2001). *Uluslararası iktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Türkmenoğlu, M. (2012). *Sermaye hareketleri ve iktisadi büyüme*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Yücel, H. A. (1989). *Edebiyat tarihimizden*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2013). *Enflasyon ve fiyat istikrarı kitapçığı* [Kitapçık].